

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 45 Volume: 9 Issue: 45

Ağustos 2016 August 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

MİMARLIĞIN DİĞER DİSİPLİNLERDEKİ METİNSEL İFADESİ TEXTUAL STATEMENT OF ARCHITECTURE IN OTHER DISCIPLINES

Tolga CÜRGÜL*
Şengül YALÇINKAYA**

Öz

Mimarlık insana, doğaya ve yaşama ait her şeyden beslenir. Bu karşılıklı ilişki onun sadece bir "yapı üretme sanatı" olma durumunu tamamen aşmaktadır. Mimarlık üretimi günümüzde "yaşayan bir organizma" gibi sayısız kaynaktan beslenerek kendini ortaya koymakta, büyümekte ve evrilerek değişmektedir. Bu süreç içerisinde sanat, felsefe, psikoloji, estetik, edebiyat gibi sayısız disiplin mimarlığın yaşamını desteklemektedir. Bu multidisipliner yapı, özellikle son yüzyılda mimarlığı evrimleştirerek başka bir boyuta ulaşmasını sağlamıştır.

İçerisinde mimarlığında bulunduğu bütün sanat dalları mevcut dönem koşullarından etkilenmektedir. Mimarlık alanında bu etki kendini görsel-fiziksel olarak hissettiren, metinler bu izleri arka planında yer alan sosyal, kültürel ve ekonomik koşulları, insan ilişkilerini, dönemin düşünsel yapısı vb. durumları yazılı olarak ortaya koymaktadır. Bu noktada mimarlığa ayna tutan metinsel ifadelerin mimarlığı ele alış biçimleri araştırılmaya değer görülmüştür. Bunun için mimarlık-metin ilişkisi üzerine yapılmış ulusal tez çalışmaları incelenmiştir. Değerlendirme sonucunda mimarlığın, metinsel çalışmalarda mimari temsil ve kavramlar açısından ele alındığı tespit edilmiştir. Böylece yaşamın her alanında yer alan mimarlığın temsil durumunun sorgulanması ve kavramlar üzerinden yapılan deneysel okuma çalışmaları ile diğer disiplinlerin mimarlık ortamının dününü, bugünü ve yarınını anlamlandırmadaki önemi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, Metin, Mimari Temsil, Mimari Kavram, Ulusal Tezler.

Abstract

Architecture is inspired by everything in regard to humanity, nature and life. This interrelation completely exceeds its mere status as an "art of building structures". Today's architectural production presents itself by getting its inspiration from unlimited amount of resources like a "living organism", grows, and changes by evolving. Numerous disciplines such as art, philosophy, psychology, aesthetics and literature support architecture's life in this process. This multidisciplinary structure, especially in the last century, altered architecture and led it to reach another dimension.

All fields of art including architecture are affected by the existing conditions of their period. While such affects show themselves visually-physically in architecture, texts express the social, cultural and economic conditions, interpersonal relations, intellectual structure of the period, and similar issues in the background in written form. At this point, the approaches on architecture by textual statements which reflect upon it, were found worth investigating. Therefore, national thesis studies that had been conducted on the architecture-text relationship were examined. As a result of the analyses, it was determined that textual studies approach architecture in terms of architectural representations and concepts. Hence, by investigating the representations of architecture that exist in everywhere in life and experimentally studying the concepts, the significance of other disciplines was revealed in terms of making sense of the past, present and future of the architectural environment.

Keywords: Architecture, Text, Architectural Representation, Architectural Concept, National Theses.

1. GİRİŞ

Mimarlık ve metin arasındaki ilişki oldukça eski ve karmaşıktır. Bu alanda ilk eser olarak kabul edilen Vitruvius'un Mimarlık Üzerine On Kitap'ından sonra Rönesans'a kadar başka bir esere rastlanmamaktadır. Rönesans ve sonrasındaki dönemde yazılan metinler de genel olarak sanatçıların hayatları ve mimarlık ürünleri hakkındadır. Mimarlığın disiplinlerarası çalışmalara konu olmaya başladığı XX. yüzyılın başından itibaren ise, dilbilim kuramının da ortaya konmasının etkisiyle mimarlık-dil ve mimarlık-metin ilişkisi daha çok üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir. Özellikle yapışöküm¹ kuramının üzerinden yapılan çalışmalar edebiyat ve dile de konu olmuş, bu durum mimarlık ve dili birbirine daha da yakınlaştırmıştır. Ayrıca "akımlar dönemi" olarak da adlandırılan XX. yüzyılda ortaya çıkan birçok mimari akım, manifestoları ve ideolojik söylemleri ile mimarlık-metin ilişkisini güçlendirmişlerdir. Tüm bu süreç içerisinde sanayi devriminden dünya savaşlarına, siyasal hareketliliklerden teknoloji çağına birçok gelişme dönemselleşmiş söylemleri, edebiyatı ve mimarlığı doğrudan

*Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü, Trabzon, tolgacurgul@ktu.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü, Trabzon, sengulyk@yahoo.com

¹ Yapışöküm : Yapışöküm (Deonstrüksiyon) ilk kez Derrida tarafından ortaya atılan ve başta dilbilim ile ortaya çıkıp, sonrasında felsefe, mimarlık, estetik, edebiyat gibi birçok alanı etkileyen bir kuramdır. Bu kuramın temeli donmuş sözcük anlamlarına ve kalıplara karşı çıkıp, yapışöküm yoluyla kelimelere yeni anlamlar yükleyip farklı okumaların yapılabilmesi ve yorumların getirilebilmesi esasına dayanmaktadır. Bu kuram mimarlıkta deonstruktivizm akımının doğmasını da temelini oluşturmaktadır.

etkilediği için bu durum disiplinlerarası bağlamda mimarlık ve dil üzerinden paralel olarak takip edilebilir bir duruma gelmiştir.

Günümüze kadar gelen zaman diliminde mimarlık disiplini sayısız farklı alandan beslenerek gelişirken, kendi düşüncesini ve tarihini metinsel anlamda daha fazla ortaya koyma ihtiyacı hissetmiştir. Üçüncü boyut aracılığıyla kendini ifade eden mimarlığın metinselleşme süreci aslında mimarlık teorisi, tarihi ve eleştirisi gibi kendi içinde yaşadığı arayışlar sayesinde gerçekleşmiştir (Düzenli, 2009: 19). Bu süreçle birlikte mimarlık disiplini sadece yapı üreten bir alan olmanın dışında, kendi teorisini ve tarihini de yazan bir kimliğe geçiş yapmıştır. Bu noktadan itibaren mimarlık yazımı, sadece tasarım ve yapım süreçlerini ifade etmesinin dışında siyasi, toplumsal ve teknolojik gelişmelerin de ışığında geçirdiği tüm evrimleri izleyebildiğimiz bir tarih yazımına dönüşmüştür. XX. yüzyılın yeni arayışları ve yeni düşünceleri, mimarlığı da başka bir seviyeye taşımıştır. Dolayısıyla metin ile kurulan ilişki mimarlık disiplini için yeni ve sayısız imkan sunan bir araştırma alanına dönüşmüştür. Mimarlığın kendi düşünsel yapısını ortaya koyan direk mimarlıkla ilgili metinsel çalışmaların yanında diğer sanat dalları içerisinde mimarlığın bu değişimini, düşünsel yapısının izlemek mümkün olmuştur. Şiir, destan, roman, hikâye gibi edebi yazımsal türlerde kendini göstermiştir.

Bu çalışmada metin-mimarlık ilişkisi, edebi yazımsal türler üzerinde yapılmış akademik çalışmalar üzerinden ortaya koyulmuştur. Bunun için mimarlığın diğer disiplinlerdeki metinsel ifadesini konu alan ulusal tezler tespit edilmiştir. Bu tespit, hem mevcut durum üzerine yapılan çalışmaları ve yaklaşımları ortaya koyarken hem de gelecekte yapılacak olan çalışmalar için konunun eksik noktalarını ortaya koymaktadır. Mimarlığın anlamlandırılmasında metinsel çalışmaların önemine dikkat çekilerek, daha sonra yapılması planlanan çalışmalar için konu seçiminde ve literatür konusunda bir altyapı oluşturması hedeflenmiştir.

2. ARAŞTIRMA MODELİ

Çalışma, mimarlık ve metin arasındaki ilişkiyi sorgulamak amacıyla Ulusal Tez Merkezi üzerinden ulaşılabilen tez çalışmalarından oluşmaktadır. 1998 - 2016 tarihleri arasında yayınlanan tezler arasında yapılan taramada “metin, edebiyat, roman, şiir” kavramlarının ayrı ayrı aranması sonucu ulaşılan tezler arasından disiplinlerarası bağlamda metin-mimarlık ilişkisini konu alan tezler seçilmiştir. Çalışmada farklı anabilim dallarına ait 22 adet tez çalışmasına ulaşılmıştır. Konu ile ilişkili ulaşılan tezlere ait genel bilgilere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Mimarlık-metin ilişkisi ile ilgili tezler içerik analizi yaklaşımıyla ele alınmış ve 2 ana başlık altında toplanmıştır: Mimari temsil ve mimari kavram. Mimari temsil grubu, bir durumu veya özelliği simgeleme anlamına eş olarak mimarinin metinde temsili noktasında oluşan çalışmaların kapsamaktadır. Başta edebiyat ve sinema olmak üzere birçok disiplinin metin üzerinden mimarlık ile kurduğu ilişkileri irdeleyen çalışmalara bu başlık altında yer verilmiştir. Mimari kavram grubunda ise bir kavram üzerinden metin-mimarlık ilişkisini inceleyen çalışmaları kapsamaktadır. Mimarlığın dili içerisinde kendine yer edinmiş söylem, metafor, ütopya, distopya gibi kavramlar üzerinden yapılan tez çalışmaları bu başlık altında yer almaktadır. Tüm çalışmaların incelenmesinin ardından yazarların konuyu ele alış yöntemleri üzerinden bu iki grubun oluşturulması, çalışmanın ortaya koymayı amaçladığı sonuçlara en uygun başlıklar olarak öngörülmüştür.

Tablo 1: Tezlere ait genel bilgiler

Madde	Grup	N
Tez türü	Yüksek lisans	16
	Doktora	6
Anabilim dalı	Mimarlık	21
	Sanat Tarihi	1
Dil	Türkçe	15
	İngilizce	7
Yayın yılı	1998-2004	5
	2005-2010	8
	2011-2016	9

3. BULGULAR

Mimarlık-metin ilişkisi ile ilgili Türkiye’de yayınlanmış tez çalışmalarının tarama sonucunda elde edilen bulgulara mimari temsil ve mimari kavram başlıkları altında yer verilmiştir.

3.1. Mimari Temsil

Mimari temsil, disiplinlerarası bağlamda bir olayın, bir olgunun ya da bir ihtiyacın mimarlık dinamikleriyle yeniden kurgulanması ve üretilerek ortaya konmasıdır. Yaşanan toplumsal olaylar, teknolojik gelişmeler, sanat akımları, ortaya çıkan bağımsız düşünceler ve manifestolar, disiplinlerarası kavramlar gibi birçok unsur mimarlığın üretimini doğrudan etkiler. Tüm bunların kesişim kümesi içerisinde yer alan mimarlık her zaman dönemsel olguların bir temsil aracı haline bürünmüştür. Mimarlığın bu yapısı diğer taraftan özellikle son yüzyılda edebiyat, sinema, bilim, plastik sanatlar gibi birçok farklı disiplinle

yakın ilişki içerisine girmesine ve bu alanlarda kendine yer bulmasına imkan vermiştir. Mimarinin sahip olduğu bu özellik çalışmaya da konu olan edebi metinlerdeki temsillerine olanak sunmuştur.

Çalışma kapsamında ele alınan tezler üzerinden oluşturulan ve “mimari temsil” başlığı altında yer alan çalışmalara Tablo 2’de ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Yapılan çalışmaların metin-mimarlık ilişkisini ele alış yöntemlerine göre oluşturulan bu başlık altında yer alan çalışmalar edebiyat, bilim-kurgu, retorik, sinema gibi farklı disiplinler ile mimarlık arasında oluşan bağları sorgularken aynı zamanda bu disiplinlerin “mimari temsili”ni de ortaya koymaktadır. Bu başlık altında 13 tane tez çalışması yer almaktadır. Bu çalışmalardan 6 tanesi edebiyat ve bilim kurgu, 4 tanesi sinema ve 1 tanesi de retorik açıdan ele alınmıştır. Konuya kent ölçeğinde yaklaşan 2 çalışmada mevcuttur.

“Edebiyat ve bilim-kurgu” üzerinden hazırlanan tezler *Mimarlık ve Bilimkurgu Edebiyatında Mekan Okumaları*; *Kafkaesk Mekan: Franz Kafka Edebiyatı Üzerinden Mekan Okumaları*; *Orhan Pamuk Romanında Atmosfer*; *Jorge Luis Borges’in Yazınında Evren Kurgusu*; *Edebi Mimarlığın İzinde: Virginia Woolf’un Perde Arası (1941) Romanındaki Mekansal Arada Kalmışlık*; *Mimarlık ve Bilim Kurgu Edebiyatı Arakesitinde J. G. Ballard’ı Okumak* şeklinde sıralanabilir. Bu çalışmalarda bilim-kurgu ve edebiyat üzerinden yazarların eserlerinde oluşturdukları mekanların kurgusu incelenmiştir. Ayrıca mimar gözüyle, oluşan sanal mekanların analizi yapılmış ve bu mekanları tanımlamak üzere bir araya gelen sözcüklerin oluşturduğu kurgu, metin-mimarlık ilişkisini ortaya koymak üzere irdelenmiştir.

“Sinema” üzerinden hazırlanan tezler *Alice Harikalar Diyarı’nda Öyküsü: Sinema Uyarlamaları Üzerinden Mekansal Bir Değerlendirme*; *Edebi Eserlerde Betimlenmiş Mimari Mekanların Sinemada Temsili*; *Peter Greenaway Sinematografisinde Kitap, Beden ve Mimarlık Tarihi*; *Mimari Anlatının Edebiyattan Sinemaya Dönüşümü: Temsilin Değişik Medyalardaki Farklılıkları, Devamlılıkları Ve Limitleri* şeklinde sıralanabilir. Bu çalışmaların ortak noktası, edebi eserlerde kurgulanan mekanların aynı zamanda metinden sinemaya uyarlanmasıdır. Dolayısıyla çalışmalarda metin ve sinema olarak iki sonuç ürün karşılaştırılmış ve mekan kurguları birebir örnekler üzerinden analiz edilebilmiştir.

“Retorik²” üzerinden hazırlanan *Mimarlık Düşüncesinin Retorik İnşası: Usûl-İ Mimari-İ Osmani* isimli doktora tezi çalışması, metin aracılığıyla anlatılan mimari eserlerin retorik bilimi üzerinden bir incelemesini gerçekleştirmektedir.

Diğer tezler *Kent Mekanının Dönüşümünde Kullanıcı-Kent Etkileşiminin Edebi Metinler Üzerinden İrdelenmesi*; *1923-1950 Yılları Ankara’ına Mimari Ve Edebi Bir Bakış* şeklinde gruplandırılabilir. Bu çalışmalarda ise kent ölçeğinde yaşanan değişimler edebiyat ve mimarlık üzerinden paralel olarak incelenmiş ve bu iki disiplin üzerinden karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır.

Tablo 2: Mimarlık-metin ilişkisini “mimari temsil” çerçevesinde ele alan tezler

Tez	Yazar	Yıl	Veri Türü	Mekan	İçerik
1923-1950 Yılları Ankara’ına Mimari Ve Edebi Bir Bakış (YL)	Emel Dinçer	2000	İçerik analizi	Gerçek mekan	Başkent olmasıyla büyük bir dönüşüm geçiren Ankara’nın, 1923-1950 yılları arasında yer alan metinler aracılığıyla incelenmesi
Alice Harikalar Diyarı’nda Öyküsü: Sinema Uyarlamaları Üzerinden Mekansal Bir Değerlendirme (D)	Çağrı Yurdakul	2014	26 adet film incelemesi	Sanal mekan	Edebiyat dünyasının önemli eserlerinden Alice’in 26 farklı film uyarlaması üzerinden mekansal değerlendirmesi yapılması
Edebi Eserlerde Betimlenmiş Mimari Mekanların Sinemada Temsili (YL)	Gamze Tükel	2010	Göstergebilimsel el analiz	Sanal mekan	Edebiyattan sinemaya uyarlanan eserlerdeki yazınsal göstergelerin, sinemasal göstergelere dönüşümü göstergebilimsel kavramlar aracılığıyla analizi
Edebi Mimarlığın İzinde: Virginia Woolf’un Perde Arası (1941) Romanındaki Mekansal Arada Kalmışlık (YL)	Seçil Özcan	2015	İçerik analizi, analiz	Sanal mekan	Virginia Woolf’un Perde Arası romanı üzerinden edebiyat-mimarlık kavramı çerçevesinde mekansal olarak incelenmesi
Jorge Luis Borges’in Yazınında Evren Kurgusu (YL)	Deniz Yatağan	2007	İçerik analizi, sorgulama	Sanal meka	J.L.Borges’in eserlerinde oluşturduğu evren ve içerisindeki mekanların incelenmesi.
Kafkaesk Mekan: Franz Kafka Edebiyatı Üzerinden Mekan Okumaları (YL)	Burçe Gürsel	2010	İçerik analizi	Sanal mekan	Kafka romanları aracılığıyla edebi eserlerde yer alan hayali mekan ve mekan kurgusunun incelenmesi.

² Retorik : Kelime anlamı olarak “güzel söz söyleme sanatı”, “hitabet sanatı, “belagat” gibi anlamlara sahiptir. Antikçağ’da Yunanlıların bulup geliştirdiği “söz söyleme sanatı” çıkış noktası olarak kabul edilir (Hançerlioğlu, 2005: 327)

Kent Mekanının Dönüşümünde Kullanıcı-Kent Etkileşiminin Edebi Metinler Üzerinden İrdelenmesi	Bahar Ünlü	2004	İçerik analizi	Gerçek mekan	1870-2000 yılları arasında yazılan Beyoğlu içerikli edebi metinler aracılığıyla kentsel mekanın dönüşümü araştırılması.
Mimari Anlatının Edebiyattan Sinemaya Dönüşümü: Temsilin Değişik Medyalardaki Farklılıkları, Devamlılıkları Ve Limitleri	Türkan Nihan Hacıömeroğlu	2015	Analiz	Sanal mekan	Mimari temsil sorununun seçilen bir kitap ve film uyarlaması üzerinden analiz edilmesi.
Mimarlık Düşüncesinin Retorik İnşası: Usûl-İ Mimari-İ Osmani (D)	Serap Durmuş	2014	Yeniden okuma, İçerik analizi	Gerçek mekan	Mimari ürünün metinsel temsilini Usûl-i Mimârî-i Osmânî (1873) adlı eser üzerinden retorik araçlar kullanılarak incelenmesi
Mimarlık Ve Bilim Kurgu Edebiyatı Arakesitinde J. G. Ballard'ı Okumak (D)	Zeynep Tuna Ultav	2008	İçerik analizi, tartışma	Sanal mekan	Bilim-kurgu edebiyatı ve mimarlık ütopyaları arasındaki ilişkinin Ballard'a ait 16 roman/öykü aracılığıyla incelenmesi
Mimarlık Ve Bilimkurgu Edebiyatında Mekan Okumaları (YL)	Pelin Melisa Somer	2006	İnceleme, tartışma	Sanal mekan	Bilim-kurgu edebiyatı üzerinden mimarlığın edebiyat ile kurduğu ilişkinin incelenmesi.
Orhan Pamuk Romanında Atmosfer (YL)	A. Ayşegül Uğurlu	2003	Okuma, içerik analizi	Sanal mekan	Orhan Pamuk'a ait eserler üzerinden romanlarda oluşturulan "atmosfer" kavramını incelenmesi
Peter Greenaway Sinematografisinde Kitap, Beden Ve Mimarlık Tarihi (YL)	Semra Horuz	2010	İçerik analizi	Sanal mekan	Peter Greenaway'a ait 3 film aracılığıyla beden, kitap ve mekan kavramlarının incelenmesi

3.2. Mimari Kavram

Mimarlık, özellikle son yüzyılda başta felsefe ve edebiyat olmak üzere birçok disiplinle doğrudan ilişki içerisine girmiş ve bu alanları etkilediği kadar aynı zamanda onlardan etkilenmiştir. Özellikle mimarlar ve felsefeciler tarafından kuramsal anlamda sayısız çalışma yapılmış ve mimarlık pratiğinin dışında kalan birçok kavram, onu daha iyi açıklamak ve anlamlandırmak adına mimarlığın temel yapı taşlarına dönüşmüştür.

Çalışma kapsamında ele alınan tezler üzerinden oluşturulan ve "mimari kavram" başlığı altında yer alan çalışmalara Tablo 3'de ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Yapılan çalışmaların metin-mimarlık ilişkisini ele alış yöntemlerine göre oluşturulan bu başlık altında yer alan çalışmalar mimari söylem, ütopya/distopya/heterotopya, metafor gibi farklı kavramlar aracılığıyla metin-mimarlık arasında oluşan bağları sorgulamıştır. Bu başlık altında 9 tane tez çalışması yer almıştır. Bu çalışmalardan 2 tanesi mimari söylem, 3 tanesi ütopya/distopya/heterotopya ve 1 tanesi de metafor kavramları aracılığıyla konuyu ele almıştır. Diğer 3 çalışmada ise konuya farklı kavramlar aracılığıyla yaklaşmıştır.

"Mimari söylem" üzerinden hazırlanan tezler *Mimarlık Ve Bilim Kurgu Edebiyatı Bağlamında Archigam'dan ve Reeve'den Öğrendiklerimiz; Modern (Ler) İn Tarih Yazımında (Yeniden) Kurgulanması Üzerine* şeklinde sıralanabilir. Bu çalışmalar mimarlık disiplini içinde yer alan farklı kişilerin, grupların veya akımların, yine farklı dönemlerde ortaya koydukları metinler üzerinden mimari söylemleri incelemektedir. XX. yüzyılın başı itibarıyla mimaride yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak kendisine önemli bir yer edinen mimari söylemler, ortaya konan eserleri kuramsal olarak anlamlandırmak, daha iyi anlamak ve dönemsel izleri de takip edebilmek açısından önemlidir. Bu noktada Türkiye'de ve dünyada son yüzyılda üretilen söylemleri metinler üzerinden analiz etmek, bugünün olduğu kadar yarının mimarlığını da anlamak ve doğru yöne evirmek noktasında kritiktir. Dolayısıyla yapılan tüm bu tez çalışmaları da mevcut durumun tespiti ve irdelenmesi açısından oldukça değerlidir.

"Ütopya³/distopya⁴/heterotopya⁵" kavramları üzerinden hazırlanan tezler *1920 Ve 1950 Arasında Yazılmış Ters Ütopyalar Bağlamında Baskın İdeolojinin Temsili Olarak Yazınsal Mekanlar; Bilim-Kurgu Edebiyatında*

³ Ütopya : Bu terim Thomas More'un 1516'da yazdığı *Utopia* adlı eserinden ortaya çıkmıştır. Ütopyalar tasarlanmış ve kurgusal olan, ideal toplumlara ifade eder. Çağın eksiklerini ortaya koyarak geleceğe yönelik çözüm önerileri sunması açısından ütopyalar ve ütopyacı mimarlık fikirleri oldukça değerlidir (Tanyeli, 1997: 1858)

⁴ Distopya : Ütopyaların tersi olarak yine gelecekte oluşacak kötü ve baskıcı toplumsal yapıyı ifade eder. İlerde toplumları bekleyen tehlikeleri gösteren metinlerdir.

⁵ Heterotopya: İlk kez 1960'larda Michel Foucault tarafından, ütopyalara gerçekdışılığına karşı ortaya atılmış "üçüncümeke" olarak da adlandırılan bir kavramdır. Foucault bu yerleri "diğeri" içinde barındıran yerler olarak tanımlar ve 6 madde üzerinden heterotopya tanımı yapar (Foucault, 1986: 352)

Ütopya Ve Mimarlık İlişkisi; Bilim Kurgu Ve Etki Alanı Üzerinden Geleceğin Yapay Çevrelerinin Değerlendirilmesi şeklinde sıralanabilir. Bu çalışmaların ortak noktası da ütopya ve türevi kavramlar olan distopya-heterotopya kavramları üzerinden farklı metinlerin mimarlık çerçevesinde incelenmesidir. Özellikle bilim-kurgu edebiyatında kendisine önemli bir yer edinen bu kavramlar, geleceğin mimarlığına da atıfta bulunması noktasında mimar-düşünürler tarafından sıkça telafuz edilmektedir. Teknolojinin ve toplumsal hayatın hızlı değişimi noktasında özellikle 2000'li yılların oluşturması beklenen "ütopik yaşam alanları" yakın dönem mimarlığında, edebiyatında ve sinemasında sıkça değinilen bir konudur. Bu çalışmalar da kavramlara olan yaklaşımın belirlenmesi ve geleceğin ütopyalarının kurulması açısından yaptıkları incelemelerle oldukça önemlidir.

"Metafor"⁶ kavramı üzerinden hazırlanan *Metafor Aracılığıyla Kafka'da Mekân Okumaları* adlı tez çalışması, Kafka'nın romanlarında kurguladığı mekanları birer metafor olarak ele alarak, bu metaforların mimari mekanların üretimine katkıda bulunmaları noktasını irdelemektedir.

Tablo 3: Mimarlık-metin ilişkisini "mimari kavram" çerçevesinde ele alan tezler

Tez Adı	Yazar	Yıl	Veri Türü	Mekan	İçerik
1920 Ve 1950 Arasında Yazılmış Ters Ütopyalar Bağlamında Baskın İdeolojinin Temsili Olarak Yazınsal Mekanlar (YL)	Rabia Çiğdem Çavdar	2011	İçerik analizi, tartışma	Sanal mekan	Mimarlık ve ideoloji arasındaki ilişkinin ütopya/ heterotopya/ distopya içerikli metin aracılığıyla incelenmesi
Bilim-Kurgu Edebiyatında Ütopya Ve Mimarlık İlişkisi (YL)	Evren YALIM	2002	İnceleme	Sanal mekan	Bilim-kurgu edebiyatında ütopya ve distopyalar ile oluşturulan hayali çevrelerin incelenmesi
Bilim Kurgu Ve Etki Alanı Üzerinden Geleceğin Yapay Çevrelerinin Değerlendirilmesi (YL)	Gökberk ÖZEN	2006	İnceleme	Sanal mekan	Bilim-kurgu edebiyatı ve ütopyalar çerçevesinde mimarlığı bekleyen değişimlerin inceleme
İstanbul'un Aurası Ve Öteki (YL)	Sevince BAYRAK	2008	İçerik analizi	Gerçek mekan	İstanbul ile ilgili yazılmış edebi metinler aracılığıyla kentte "öteki" kavramının incelenmesi
Metafor Aracılığıyla Kafka'da Mekân Okumaları (YL)	Neva GERÇEK	2015	Karşılaştırmalı analiz	Sanal mekan	Kafka'ya ait eserler de mekanı "metafor" kavramı aracılığıyla yeniden okunması
Metinden Görsele Mimaride Ekfrasis (D)	Pelin Melisa Somer	2015	Örnekleme, tartışma	Sanal mekan	Günümüz mimarlığının farklı disiplinlerdeki temsili sorunu tartışmaya açılması ve "ekfrasis" kavramı aracılığıyla mimari temsile bu çerçeveden bakılması
Mimarlığın Metinsel Okumaları: Anlammekan'ı Konumlandırmak (YL)	Günce Eşingen	2014	İnceleme	-	Mimarlık-metin ilişkisi nin Lotman'a ait "anlammekan" kavramı üzerinden irdelenmesi ve bu ilişkinin dönüşümü incelenmesi
Mimarlık Ve Bilim Kurgu Edebiyatı Bağlamında Archugam'dan Ve Reeve'den Öğrendiklerimiz (YL)	Özlem Dura	2011	İçerik analizi, tartışma	Sanal mekan	Bilim-kurgu ve mimarlık arasındaki ilişkinin romanlar ve mimari söylemler üzerinden incelenmesi
Modern (Ler) İn Tarih Yazımında (Yeniden) Kurgulanması Üzerine (D)	Tansel Korkmaz	1998	İçerik analizi	-	Modern Mimarlığı anlamak ve konumlandırmak için, konu ile ilgili metinlerin analiz edilmesi

Diğer kavramlar üzerinden hazırlanan tezler *Metinden Görsele Mimaride Ekfrasis; Mimarlığın Metinsel Okumaları: Anlammekan'ı Konumlandırmak; İstanbul'un Aurası ve Öteki* şeklinde gruplandırılabilir. Bu

⁶ Metafor : "Aralarında yakın ya da doğrudan ilişki bulunmayan iki şeyden birinin anlamını ötekine aktarmak. Mimarlıkta bu iş benzer biçimler ya da malzemelerle görsel yoldan yapılır." (Hasol, 2014: 319)

çalışmalarda da sırasıyla ekfrasis, anlam mekan ve öteki kavramları, metin-mimarlık çerçevesinde kurulan ilişkiyi incelemek adına birer araç olarak kullanılmıştır.

4. SONUÇ

İnsan kaynaklı üretimin türevleri olan birçok sanat dalı aslında dönemsel özelliklerini tüm disiplinlerde ortak olarak göstermektedir. Sanatta ortaya çıkan bu akım veya hareketlerin toplum psikolojisinden ve sosyolojik gelişmelerden bağımsız olması mümkün değildir. Geçmişe yönelik ve günümüze ait bu izleri daha doğru kavramak ve daha anlamlı hale getirmek için disiplinlerarası çalışmalardan faydalanılmaktadır. Mimarlık, edebiyat, resim, müzik vb. sanat dalları üretimlerini kendi özgün dilleriyle ortaya koyarken, aynı sosyal olguların birer dışavurumu olmalarının bir sonucu olarak aslında bir bütünün parçalarını oluşturmaktadırlar.

Mimarlık disiplini de geleneği gereği insanla, sanatla ve doğayla her zaman birebir ilişki içerisinde olmuştur. İlkel toplumlardan günümüze kadar gelen süreçte, insanın tapınma ve korunma ihtiyaçlarına cevap olarak doğan mimarlık disiplininin tüm izleri farklı birçok alan üzerinden takip edilebilir. Bunların başında da yazılı metinler gelmektedir. Mağara resimlerinden hiyerogliflere ve günümüz modern dillerine kadar gelen süreçte insan, kurguladığı metinlerde her zaman doğal ve yapay çevresini tanımlama ihtiyacı hissetmiştir.

Bu çalışmada, disiplinlerarası bağlamda mimarlık-metin ilişkisini irdeleyen tez çalışmaları üzerinden akademinin bu konuya yaklaşımının belirlenmesi öncelikli amaçtır. Günümüzde giderek multidisipliner bir yapıya bürünen mimarlığın metin ile kurduğu ilişkinin ortaya konması oldukça önemlidir. 1998-2016 yılları arasında yapılan tez çalışmaları arasında yapılan taramada metin-mimarlık ilişkisini disiplinlerarası bağlamda ortaya koymayı amaçlayan 22 adet tez çalışmasına ulaşılmıştır. Bu çalışmalar konuya yaklaşımlarına göre iki ana başlığa ayrılmıştır. Mimari temsil başlığı altında yer alan çalışmaların çoğu edebiyat, bilim-kurgu ve sinema üzerinden hareket etmektedir. Yazarların ortaya koyduğu roman veya hikayelerin yazılı ve sinematografik mekanları üzerinden mimarlık incelemeleri ağırlıklı olarak tercih edilen bir yöntem olmuştur. Bu noktada her ne kadar karşılıklı bir ilişki olsa da, daha çok mimarlıktan beslenen disiplinler üzerinde durulduğu söylenebilir. Mimarlık disiplinine farklı ufuklar açması, yeni üretim yöntemleri veya bilgiler ortaya koyması noktasında diğer disiplinlerden faydalanılması oldukça değerlidir.

Mimari kavram başlığı altında bahsedilen çalışmalar ise metin-mimarlık ilişkisini daha kuramsal anlamda, belirli kavramlar üzerinden inceleyen çalışmalardan oluşmaktadır. Bu çalışmalar söylem, ütopya, metafor gibi mimarlık disiplini içerisinde kendine önemli yer edinmiş kavramlar üzerinden bir bakış sunmaktadırlar. Özellikle deneysel anlamda yapılan bu çalışmalar disiplinlerarası çalışmaların bir gereği olarak ortaya koydukları yeni kavramlar ve yeni okuma denemeleriyle mimarlık için oldukça önemlidir. Mimarlık disiplinine ait olmayan kavramlar üzerinden yapılan bu tür okumalar, yeni bilgiler ortaya koyması açısından değerlidir. Geçmişe veya günümüze yönelik yapılan bu okuma denemeleri, geleceğin mimarlık rotasını belirlemede bizlere bir öngörü sunmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde incelenen tez çalışmaları metin-mimarlık ilişkisine birçok farklı pencereden bakmıştır. Son yıllarda bu konuda yapılan çalışmaların artmış olmasına karşın, konunun önemi göz önüne alındığında yapılan çalışma sayısı yetersizdir. Mimarlık gibi yaşamın her alanında, her an varolan bir gerçeğin temsilini farklı disiplin içerisinde bulma fikri ve bu "temsil" durumunun sorgulanması mimarlık alanı için önemlidir. Aynı şekilde kavramsal yapısını son yüzyılda yeniden inşa eden mimarlık disiplini içinde yapılacak deneysel okumalar da, geleceğin kurgulanması noktasında en önemli noktalardan birisidir. Bu sonuca bağlı olarak diğer disiplinlerle mimariye bakmak, kuramsal olarak alanı güçlendirmektedir.

KAYNAKÇA

- DÜZENLİ, H. İbrahim (2009). "Fiziksel İnşadan Metinsel İnşaya: Türkiye'de Mimarlık Tarihi ve Tarihçiliğin Serüveni", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 7, S.13, s. 11-49
- FOUCAULT, Michel ve MİSKOWIEC, Jay (1986). "Of other spaces", *diacritics*, 16(1), s. 22-27.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (2005). *Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar*, Cilt 5 (Ö-R), İstanbul: Remzi Kitabevi
- HASOL, Doğan (2014). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, s. 319, İstanbul: YEM Yayın
- TANYELİ, Uğur (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Ütopycacı Mimarlık*, Cilt 3 (O-Z), İstanbul: YEM Yayın